

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

STEFFEN LINVALD

SKOVSHOVED

Et fiskerleje i støbeskeen

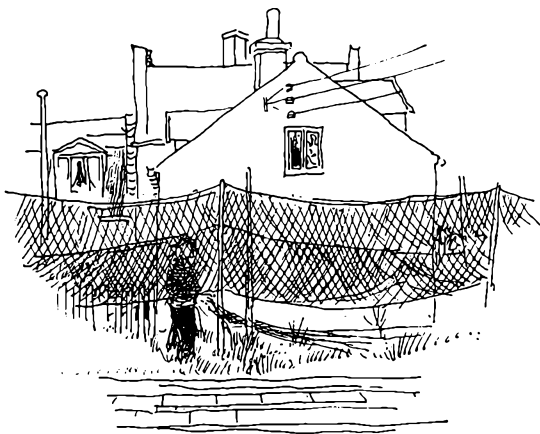
TEGNINGER AF
KAI RICH

KØBENHAVN 1959

STEFFEN LINVALD

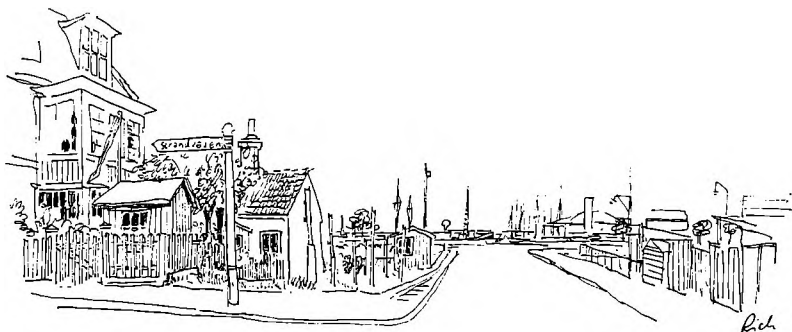
Skovshoved

Et fiskerleje i støbeskeen

TEGNINGER AF
KAI RICH

C. CHRISTOFFERSENS
BOGTRYKKERI A/S

BLANDT de københavnske forstæder ydede landsbyerne på Amager, Valby og Skovshoved tidligere et meget væsentligt bidrag til hovedstadens forsyning med levnedsmidler. Høsekræmmerne i Valby solgte således deres æg, smør og høns på Gammeltorv; på Højbro Plads og Amagertorv fandtes altid friske grøntsager fra Amager, og ved Gammelstrand havde skovserkonerne deres faste stader, hvor københavnernes kunne købe fisk, som bådene havde bragt ind om morgenen. For så vidt eksisterer dette torvesalg stadig, men blandt de koner, der nu sidder ved Gammelstrand, er der kun een »rigtig« skovser tilbage, da den yngre generation ikke har følt sig tiltrukket af deres mødres og bedstemødres kald. Ejendommeligt nok falder dette brud på en århundredgammel tradition sammen med fisketorvets flytning og diskussionen om Skovshoveds fremtid.

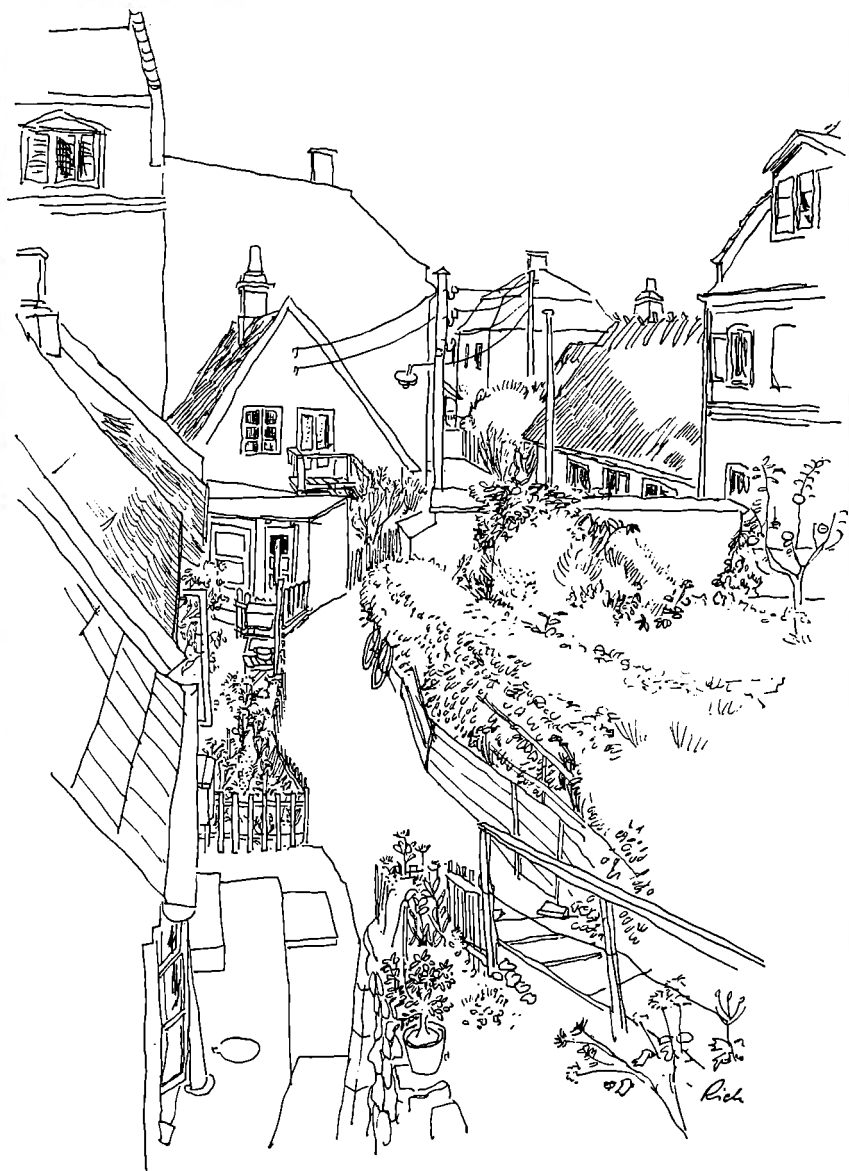
Utvivlsomt skyldes dette lille fiskerlejes ry disse koners sprudlende humør og djærve sprog. Den såkaldte udvikling, der ellers har ødelagt mange af de københavnske forstæders idyl, har ikke i nævneværdig grad berørt dette. I en afstand af kun 8 km fra København ligger

det med sine snævre, krumme stræder, der løber vinkelret ud fra den gamle Strandvej, nu som fordem indeklemmt mellem stranden mod øst og de høje skrænter, der mod vest lukker for udsigten ind mod land. Ensartetheden i bebyggelsen, som består af lave – ofte stråtækte huse – i små sirlige haver, brydes kun her og der af enkelte nyere bygninger, der ude af proportion med de gamle huse rager op over disse som små skyskrabere.

Når Skovshoved hidtil har kunnet føre en ret upåagtet tilværelse, skyldes det uden tvivl den ny Kystvejs anlæg i 30'erne, for skønt det måske er det bedst bevarede fiskerleje syd for Helsingør, er det i virkeligheden kun et fåtal københavnere, der kender dets charme. Dets fremtid er imidlertid usikker! Den oprindelige fiskerbefolkning er ved at uddø, og mange af husene er købt af tilflyttere, som efter bedste evne har ladet dem modernisere. Om dette kan redde Skovshoveds forsatte eksistens som landsby er vel tvivlsomt, men forhåbentlig vil det medvirke til, at det lille fiskerleje ikke uden videre saneres.

Skovshoveds oprindelse og historie

SANDSYNLIGVIS er Skovshoved ligeså gammel som København, men om det oprindelig har været beboet hele året rundt vides ikke. Uden tvivl har det dog i hvert fald om efteråret, når sildefiskeriet i Sundet gik ind, haft et ret stort befolkningstal, der foruden fiskere også kan have bestået af købmænd, som har opslået deres boder på

stranden. Første gang det nævnes er den 29. januar 1275, da biskop Peder af Roskilde på bispeborgen Hjortholm ved Furesøen bekendtgør, at hverken skib eller gods, der forliser mellem København, Amager, Rødovre Aa og *Skovshoved*, må kaldes for vrage, og dette gentages udtrykkeligt i biskop Johannes Krags stadsret for København 19 år senere.

Et helt ukendt fiskerleje kan Skovshoved derfor ikke have været i middelalderen, selv om det hverken i størrelse eller anseelse har målt sig med Dragør. I 1498 havde det dog et Skt. Anne Kapel, der er omtalt i dronning Christines hofholdningsregnskaber i anledning af, at en kvinde ved navn Mette var død i det og havde efterladt det penge og værdisager, som dronningen ønskede oplysning om.

Dets beliggenhed kendes ikke, men sandsynligvis har det ligget ude ved kysten og ikke oppe på skrænterne, da disse dengang var skovbeklædte og sikkert temmelig vanskelig tilgængelige. Måske er de to veje, der før fællesskabets ophævelse førte fra Ordrup ud til kysten, oprindeligt anlagt af hensyn til dette kapel, der i så fald må have ligget, hvor de udmundede i Strandvejen omtrent overfor det nuværende elektricitetsværk. Om et hollandsk teglværk, der blev oprettet i 1650, har ligget i nærheden af den senere Teglgaard er ligeså usikkert.

Derimod vides det, at grev Christoffer af Oldenburg under Grevefejden, da han med Lübecks hjælp forsøgte at genindsætte Christian II på Danmarks trone, den 22. juni 1534 på »De 10.000 Martyrers Dag« gik i land ved

Skovshoved med 1500 landsknægte for herfra at afskære Københavns forbindelse med det øvrige land.

Godt 100 år senere, i 1654, rantes det lille fiskerleje, der omkring 1600 beboedes af 10 fiskere med deres familier, af den store bubonpest, som lægen Ole Borch meddeler skulle være indført til riget fra Danzig af en pige, der skal have haft smitten i sine klæder. Han forstod dog ikke, hvorledes den bredte sig, for »der kan ikke paavises noget bestemt Tegn paa nogen Fordærvelse, ei heller Stank af Huler, Sumpe eller Aadsler«. I København bortrev den på sit højeste 600 om ugen, og blandt de 170, eller henved 40 procent af befolkningen, der i Gentofte sogn blev dens ofre, var flere familier, der næsten helt uddøde.

Næppe var pestens følger nogenlunde overstået, før Svenskekrigene udsatte den hårdt prøvede befolkning for nye lidelser. Fiskerne i Skovshoved plyndredes for alt lige fra deres bohove til nattens fiskefangst, og tilstandene blev snart så frygtelige, at de ikke så anden udvej end at flygte. Skønt de allerede vendte tilbage i 1660, var armoden blandt dem dog endnu i 1665 så stor, at af 11 fiskere var de 10 ikke i stand til at svare landgilde af deres huse.

Krigen satte sig dog et endnu varigere minde, idet Frederik III allerede den 4. februar 1658 havde givet Frantz Brockenhuus ordre til i anledning af hovedstadens mangel på brændsel i »Gentofte Dyrehave ved Stranden« at »udvise en Parti Skov, som kan gives til Pris til at hugges og forbruges til Ildebrand her udi Staden«. Af det store

skovterræn, der dengang strakte sig fra Charlottenlund til Dyrehaven, skånedes kun Charlottenlund Skov eller »Den lille Dyrehave«, som den oprindelig hed.

Selv om fiskerne var fattige, deres hytter usle og den smule kålhaver, de havde, kun betød lidt, voksede Skovshoved imidlertid stadig. Allerede i 1718 bestod det af 26 huse, der i flere tilfælde var beboet af to familier, men da fiskeriet under Den store nordiske Krig gik næsten helt i stå, led mange af dem direkte nød, og i 1721 forsøgte de forgæves i et bønskrift at bevæge Frederik IV's dronning, Anna Sophie Reventlow, til at yde dem erstatning for de redskaber, de havde mistet under krigen. Da fiskeriet i disse år ofte slog fejl og drivisen desuden i 1735 ødelagde 99 af deres garn, kunne det undertiden være vanskeligt nok at bjerge det daglige brød, og hvis ikke kromanden havde ydet kredit til bedre tider, havde de næppe undgået sultedøden. Med brændsel blev de også hjulpet, for kongen stillede årlig fra 1745 to læs fra Dyrehavens moser til gratis disposition for hver familie.

Fattigdommens byrder kunne være tunge, og de ofre, havet må have krævet, bitre at bære, men alligevel synes befolkningens tilværelse i sidste halvdel af det 18. århundrede at have været rolig og lykkelig. Nogen for-tjeneste har det vel også givet, at københavnernes nu så småt begyndte at ligge på landet i Skovshoved.

De fredelige tilstande fik imidlertid en brat afslutning. Kanontorden indvarslede det ny århundrede. Fra stranden fulgte fiskerne i 1801 slaget på Rheden, skærtorsdag den 2. april, og et vidnesbyrd om den blodige kamp er

en sten, der for et par år siden flyttedes fra haven til den nu nedrevne villa Bakkely, Strandvejen 188 overfor Øresundshøj, ud på den ny Kystvej, med en indskrift til minde om »fem den 2. April 1801 faldne Mennesker«.

I endnu højere grad mærkedes krigen 1807. Den 16. august gjorde englænderne landgang ved Vedbæk, og i de følgende dage landsattes der tropper ved Skovshoved, hvor de slog lejr på bakkerne ovenover byen. Uden varsel blev fiskerne revet ud af deres vante folder, men de har givet forstået at udnytte den uvante situation, og kroens omsætning er sikkert steget betydeligt på grund af de mange mennesker, der oversvømmede lejet.

Kroen

UMIDDELBART efter fredsslutningen den 26. maj 1660 havde den københavnske brygger Jens Jensen ansøgt kongen om tilladelse til at opføre et lille hus i Skovshoved eller en af de andre landsbyer, der var blevet ødelagt under krigen, for at kunne beværte rejsende og »andre nødtørftige Personer« med dansk øl. Svaret kendes ikke, men året efter nævnes fiskeren Peter Harms, der under belejringen havde mistet sin søn og sit hus, som ejer af en kro i Skovshoved, hvor vejfarende for en billig penge kunne få stillet deres sult og læsket deres gane med et krus øl eller et glas brændevin. Den overtoges med kongelig tilladelse 1681 af hans søn Hans Pedersen, men grunden fik han kun i fæste, i modsætning til selve bygningen,

der var hans ejendom, og da han som fiskerne betragtedes som husmand, har den næppe i udseende og størrelse adskilt sig synderligt fra deres hytter. Alligevel må han have været mere velstående end de, for slog fiskeriet fejl eller isen ødelagde deres garn, var det ham, der ydede dem hjælp og bistand. Måske var det en af grundene til, at da de mindre kroer i Københavns omegn i 1721 fik ordre til at lukke, var kroen i Skovshoved den eneste i sognet, der blev privilegeret, men ejeren på dette tidspunkt, Arved Hansen, må også have været en meget driftig mand, for han opnåede tilladelse til både at brygge øl og brænde brændevin – ganske vist kun til stedets behov. Da han som kromand i 1752 efterfulgtes af Conrad Stelling, synes den oprindelige bygning at være blevet fornyet, for det siges udtrykkeligt, at den er »kommet i større stil«.

17. juli 1760 afgik Stelling ved døden, og året efter blev kroen overtaget af Jens Rostgaard, en ung enkemand fra København, som hans datter kun to måneder før hans død havde ægtet i Gentofte Kirke.

Nogle få år senere, en augustaften 1764, da kroens tjenestepige fulgte en logerende op på hans værelse, kom hun ved uforsigtighed med lyset til at sætte ild på bygningen, og brandskæret var så voldsomt, at det tydeligt kunne ses i København, hvor man i hast sendte byens hurtigste brandsprøjte, der kaldtes Jagthunden, af sted til Skovshoved. Den kunne imidlertid intet udrette, og kroen tilligemed et nærliggende hus blev flammernes bytte. I en ny og mere statelig skikkelse genrejstes den året efter, men allerede 1767 lod Rostgaard den udvide med

en større tilbygning. Foruden en 25 alen lang, eenetages grundmuret hovedbygning med kvist og mansardtag, bestod den af et bryggers, der var bygget af bindingsværk, en stald og flere udhuse, medens der i haven, som var indhegnet af et plankeværk med to porte, lå et lille hyggeligt lysthus.

Med den oprindelige krobygning, som ikke havde adskilt sig fra egnens fiskerhuse, havde den således ikke længere noget tilfælles.

Rostgaard ejede den til sin død i 1788, og to år efter gik bevillingen over til Hans Jensen Stær, der i hvert fald i 1807 drev den ved bestyrer, medens han selv skal have boet på Constantia syd for Charlottenlund skov.

Den øvrige bebyggelse

INDTIL de store landsteder blev opført i begyndelsen af forrige århundrede, var kroen Skovshoveds eneste anseelige bygning, og i sammenligning med den var fiskernes huse små og ubetydelige. På de ældste eksisterende kort fra omkring midten af det 17. århundrede synes det, som om de fleste har ligget øst for Strandvejen ud til Sundet, men allerede i begyndelsen af det 18. århundrede havde bebyggelsen bredt sig til Strandvejens vestside. I takt med befolkningens vækst forøgedes husenes antal stadig, og resultatet blev den ejendommelige, men maleriske sammenhobning af småhuse i korte, snævre stræder, som er karakteristisk for Skovshoved.

De ældste huse, der sikkert stammer fra omkring 1800, er opført af bindingsværk med stråtag. De er som andre gamle landbygninger orienteret øst-vest, men på grund af det indskrænkede areal, der stod til rådighed for fiskerlejets udvidelse, er de ofte bygget i forlængelse af hinanden, ligesom der i de fleste er blevet indrettet beboelse i tagetagen, som oprindeligt kun var beregnet til opbevaring af net og fiskeredskaber. Lejligheden i stueetagen bestod foruden af et køkken med åben skorsten over ildstedet, af et par værelser og et kammer, som også anvendtes til redskabsrum. En bilæggerovn opvarmede den største stue, hvor familien levede sit daglige liv. Til dens faste udstyr hørte en bæk under vinduet med et bord foran, som dels benyttedes til spisebord, dels til at bøde garn ved, en dragkiste og en stor dobbeltseng med omhæng, hvis ikke der var indbygget en alkove. Børnene sov i en slagseng, der enten stod i den store stue eller i det lille værelse bagved, når ikke dette benyttedes som aftægtsrum for bedsteforældrene. Gulvet var i hvert fald i de yngre huse af træ, men gulvtæpper kendtes ikke ligeså lidt som gardiner, der først blev almindelig »indført« i Skovshoved i sidste halvdel af forrige århundrede.

I udseende mindede de lidt yngre fiskerhuse om de små landsteder, københavnerne i stort antal byggede langs Strandvejen og i omegnens landsbyer omkring 1840, medens de, der først er opført i 1880'erne, er påvirket af det samtidige villabyggeri. Mellem disse huse ligger stejlepladserne, som der endnu er bevaret flere af, og helheden brydes kun her og der af enkelte arkitektoniske misfostre.

Kirke og skole

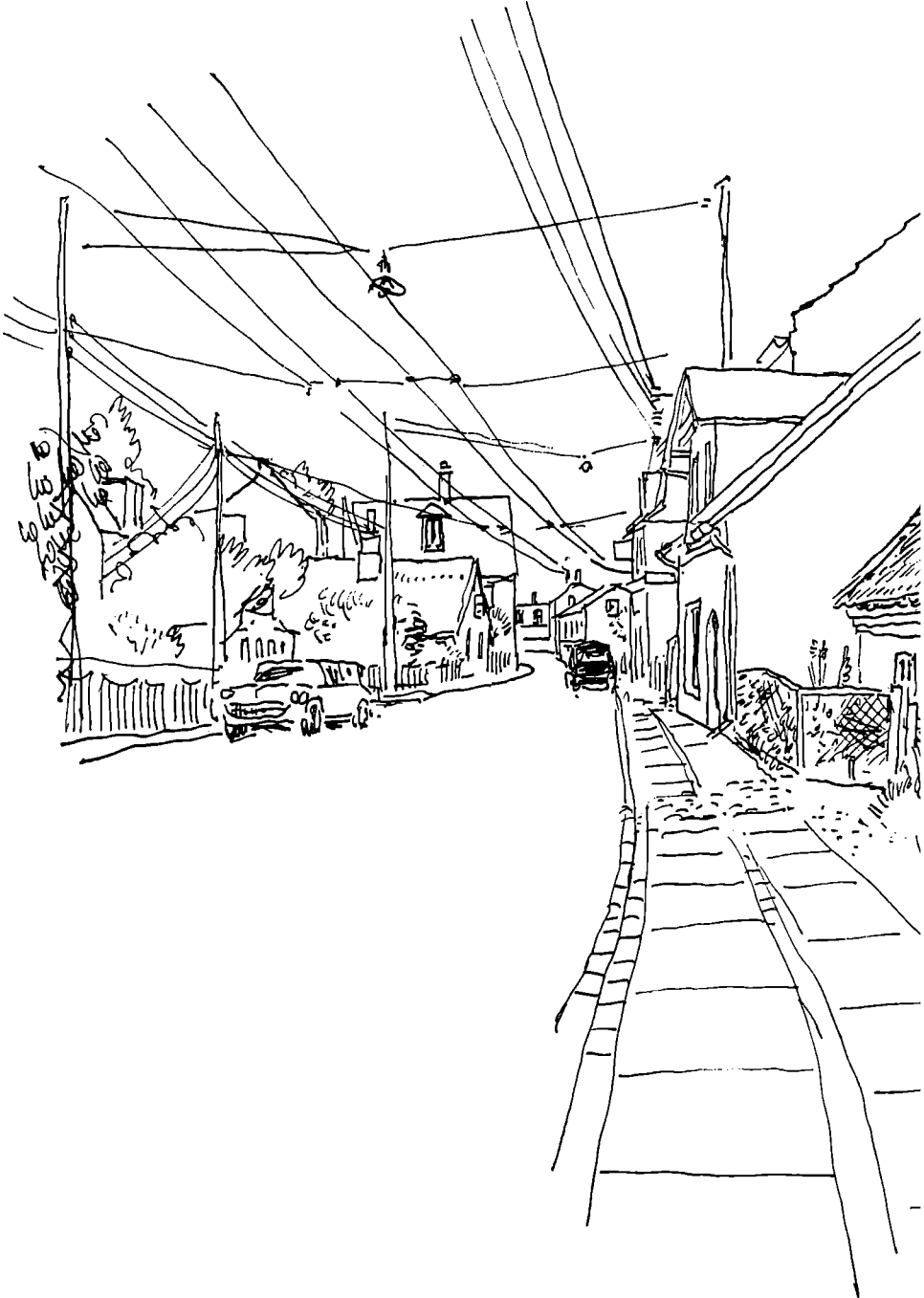
DA Skovshoved i begyndelsen af dette århundrede sprængte fiskerlejets rammer, og en moderne københavnsk villaforstad så småt begyndte at brede sig på markerne ovenover byen, fik det sin egen kirke. Oprindeligt hørte det til Gentofte Sogn, og fiskerne, der var gudfrygtige som alle søens folk, var flittige kirkegængere, skønt vejen til Gentofte Kirke i kulde og snefog over åbne marker kunne være lang og besværlig. Navnlig efter den store koleraepidemi i 1853, da så mange af deres familie og venner fandt deres sidste hvilested på den hyggelige kirkegård, følte de sig så nært knyttet til kirken, at de året efter skænkede den det smukke kirkeskib »Frederik VI«.

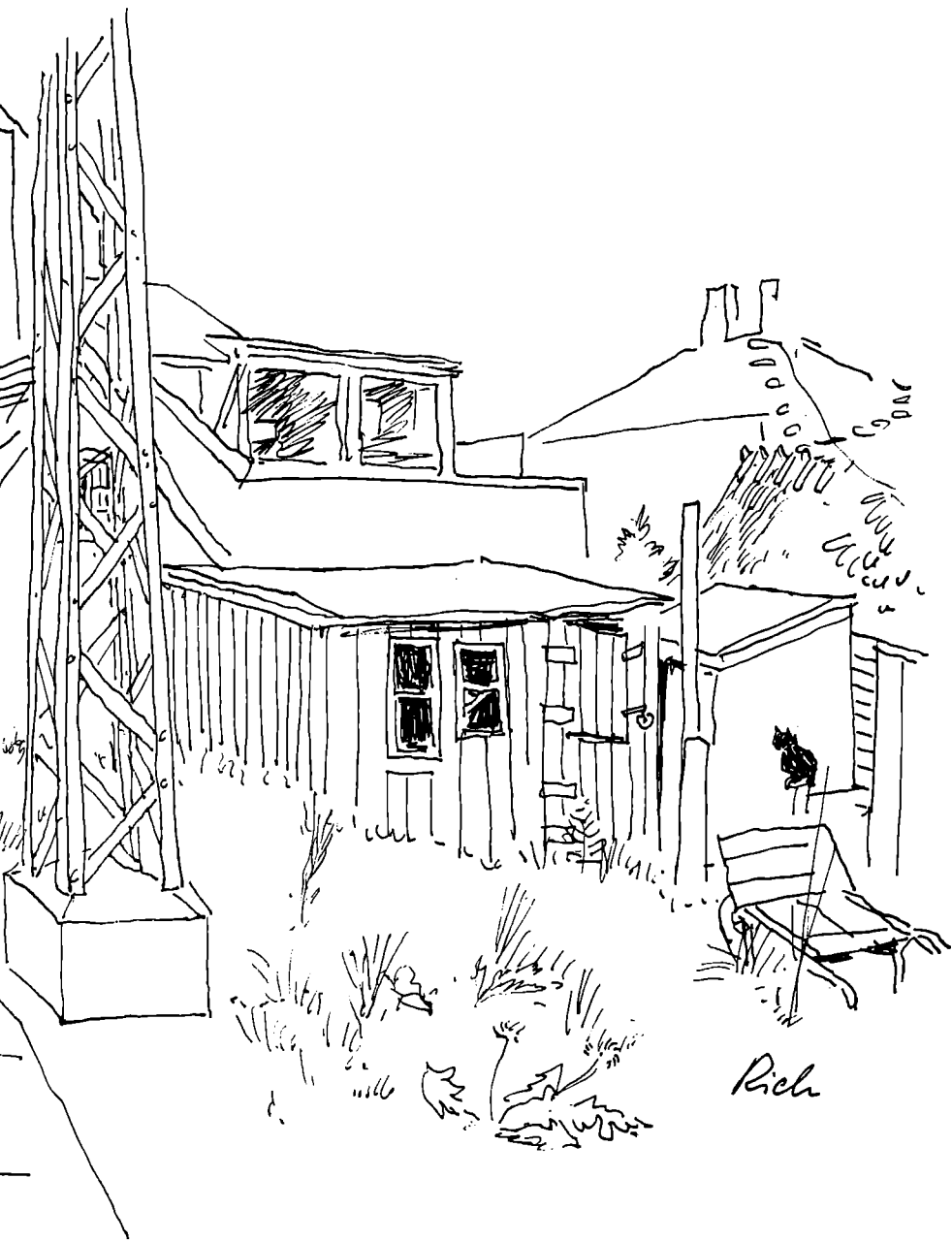
I 1891 blev Ordrup udskilt som et særligt sogn sammen med Charlottenlund og Skovshoved, og Ordrup Kirke, der i 1874–76 var blevet opført som annekskirke til Gentofte Kirke efter tegning af arkitekten Hans I. Holm, blev nu sognekirke, men ordningen kan ikke have tilfredsstillet skovserne, for allerede i 1908 blev der, efter at Skovshoveds nye skole var blevet indviet, i den hidtidige skolebygning ved Teglgaardsvej indrettet en kirkelig mødesal, hvor der hver søndag blev holdt gudstjeneste. Samtidig arbejdedes der med planer om opførelse af en selvstændig kirkebygning i Skovshoved, og i 1914 blev grundstenen lagt til den nuværende kirke. Den indviedes året efter, og Skovshoved udskiltes som et selvstændigt sogn. Kirken, der skyldes arkitekt Alfred Brandt, fik i 1935 sit kubeformede spir erstattet med et pyramidespir.

Allerede i det 17. århundrede synes der i Skovshoved at have været en skolestue, men i 1723, da Rasmus Thorborg antoges som skoleholder, var den i en så slet forfatning, at sognepræsten, magister Fr. Plum, gav udtryk for ønsket om, at den ny skole, som det var tanken skulle bygges ved Hvidøre, snart måtte blive færdig.

Tilstanden i Skovshoved Skole var ikke enestående. Især i ländistrikterne var skolerne tit meget usle og lærerne som oftest ganske uvidende personer. Af den grund havde Frederik IV's broder, prins Carl, der var stærkt interesseret i almuens undervisning, allerede i 1719 på sine godser begyndt at opføre nye tidssvarende skolebygninger, men først da hans eksempel smittede af på kongen, blev der iværksat et mere omfattende skolebyggeri, og den 11. oktober 1721 på kongens 50-års fødselsdag blev fundatsen for oprettelsen af de såkaldte rytterskoler underskrevet. Ialt skulle der bygges 240 skolebygninger, d.v.s. ca. 20 i hvert rytterdistrikt, og som lærere skulle antages »skikkelige og gudfrygtige Studenter« eller »andre verdslige Personer, som fører et skikkeligt Levned og er vel oplært i deres Saligheds Kundskab«.

På Sjælland blev skolernes opførelse overdraget muremester og teglværksejer Laurs Eriksen i Nivå. Da de alle blev opført efter samme tegning, adskilte Hvidøre Skole sig ikke fra de andre, men blev som de een etage høj, grundmuret med tegtag. I sammenligning med Prins Carls skoler, der var stråtækte, virkede de meget anseelige og må ganske have behersket de landsbyer, hvor de blev bygget. Fra en lille forstue var der indgang til den

Rich

eneste skolestue, hvor børnene uanset alder og udvikling undervistes i fællesskab. Sammen med en stald optog den husets ene halvdel, medens dets anden halvdel, hvortil der var indgang fra skolestuen, indeholdt lærerens lejlighed, der bestod af en dagligstue, et sengekammer, et køkken og et spisekammer. »De, som bebo disse Huse og opholder Livet i dem ved at undervise« – hed det i et skrift af degnen Henrik Broholm i Valby ved Helsingø – »kunde ikke faa et Sted, der var mere skikket til Undervisning eller hyggeligere. Thi intet kan være mere passende baade for Undervisningen og for Husholdningen, og der kan ikke tænkes et hyggeligere Hjem, fjernet fra al Landets Arbejdsuro.«

Over indgangsdøren på samtlige rytterskoler blev der anbragt en sandstenstavle med en indskrift på latin, der i oversættelse lyder: »Denne Skole og 240 andre lignende Skoler har jeg (d. e. Frederik IV, hvis kronede monogram ses øverst på stenen) grundlagt i de Distrikter, der af mig er oprettet for til Stadighed at underholde 12 Rytterregimenter«. Derunder var på dansk indhugget et digt af præsten Jørgen Friis i Helsingø:

Halvtredsindetyve Aar, Gud, har du mig opholdet,
at Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet.
Thi yder jeg min Tack og breeder ud dit Navn
og bygger Skoler op de fattige til Gavn.

Gud lad i dette Værck din Naades Fylde kiende,
lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende,
lad altid på min Stoel een findes af min Ætt,
som meener dig min Gud og disse Skoler rätt.

Hvidøre Skole, som først blev færdigbygget i 1725, lå på det nuværende Hvidøres grund, hvor Frederik IV i 1721 havde købt det ene af de fire såkaldte »Hvidørehuse«. Sin oprindelige skikkelse bevarede den til 1803, da stalden synes at være bleven inddraget i skolen. Den udvidedes atter i 1853, da bygningen forlængedes mod nord med en skolestue, en entré og et værelse til en andenlærer. I en omtale af sit barndomshjem har en datter af den sidste lærer i Hvidøre Skole, H. P. Petersen, der blev gift med hans efterfølger ved den ny skole i Skovshoved, P. Gjølring, fortalt, at »Skolestuerne var store, ligesom Beboelsen var meget rummelig, og hele den lange Bygning med sine mange Vinduer, Havedør og efeubeklædte Mure lignede en Præstegaard, Beliggenheden var overordentlig smuk, idet hele Komplekset laa paa den øverste af de tre Terrasser, hvoraf Haven bestod, og hvorfra der var en henrivende Udsigt over Øresund«.

Efter at den ny skolebygning ved Teglgårdsvej var blevet bygget og taget i brug den 3. november 1871, solgte Gentofte sogn den gamle rytterskole til legationsråd Fr. Chr. Bruun, der i dens sted lod arkitekten Johan Schrøder bygge det nuværende Hvidøre, som i en årrække beboedes af enkekejserinde Dagmar af Rusland og nu er indrettet til diabetiker-sanatorium. Indskrifttavlen fra den gamle rytterskole er imidlertid bevaret og anbragt på Skovshoved Skoles nuværende bygning på Korsgårdsvej, der blev opført i 1907 som en pavillonskole, idet bygningen på Teglgårdsvej trods en udvidelse i 1887 hurtig blev for lille, da befolkningstallet i disse år stadig voksede.

Da havnen blev anlagt

DE primitive og fattige forhold, fiskerne i århundreder levede under, bevirkede, at skønt havet var deres vigtigste indtægtskilde, fik Skovshoved først en havn i 1869. Indtil da foregik fiskeriet, som ældre billeder viser, fra åben strand, og både, der ikke anvendtes, blev møjsommeligt halet op på den flade strandbred. Uden tvivl har det forsinket det daglige arbejde betydeligt, men først omkring midten af forrige århundrede opstod der et virkeligt ønske om en forandring. I den forbindelse har det måske heller ikke været uden betydning, at København netop da som følge af handelens og skibsfartens udvikling fik sin bolværksplads betydeligt udvidet, ligesom også de mange landliggere, der efterhånden boede herude om sommeren, sikkert ikke har tilbageholdt deres forundring over, at et fiskerleje på Skovshoveds størrelse ingen havn havde.

Af økonomiske grunde stiledede man imidlertid kun efter en anløbsbro, men sognerådets formand, Vilhelm Nielsen, der ejede gården Vilhelmshaab på Jægersborg Allé i Charlottenlund, mente, at det bedre kunne betale sig at gøre skridtet fuldt ud og med det samme bygge en havn, da ingen anden løsning i det lange løb ville være tilfredsstillende. Hans tanke var, som han skriver i sin dagbog den 25. marts 1866, »at Bønderne skulde sammenskyde en Sum til derfor at bygge de stakkels Fiskere i Skovshoved en Baadehavn. Som Bernstorff sørgede for Bønderne for 100 Aar siden, saaledes skulde nu disse sørge

for Huusmændene d.v.s. Fiskerne ...» Ideen har næppe vist sig realisabel, da Vilhelm Nielsen i stedet satte sig i forbindelse med provst Boisen i Gentofte og etatsråd O. B. Suhr på Sølyst, og dels ved at foranstalte en fastelavnsvest, der sluttede med en stor bazar ved Bellevue, dels ved hjælp af private bidrag, bl. a. fra Christian IX, lykkedes det dem at skaffe den nødvendige kapital til arbejdets påbegyndelse. Fiskerne, der ikke selv disponerede over nogen midler, påtog sig hver at levere fire favne sten og gøre 14 dages gratis arbejde, og i sommeren 1869 var den 2^{1/2} m dybe havn færdigbygget. Indsejlingen var fra øst, og bådene kunne lægge til ved molerne på nord- og sydsiden, medens der på vestsiden var et slæbested, som dog senere delvis erstattedes af et bolværk, ligesom indløbet på grund af strømforholdene flyttedes hen på sydsiden.

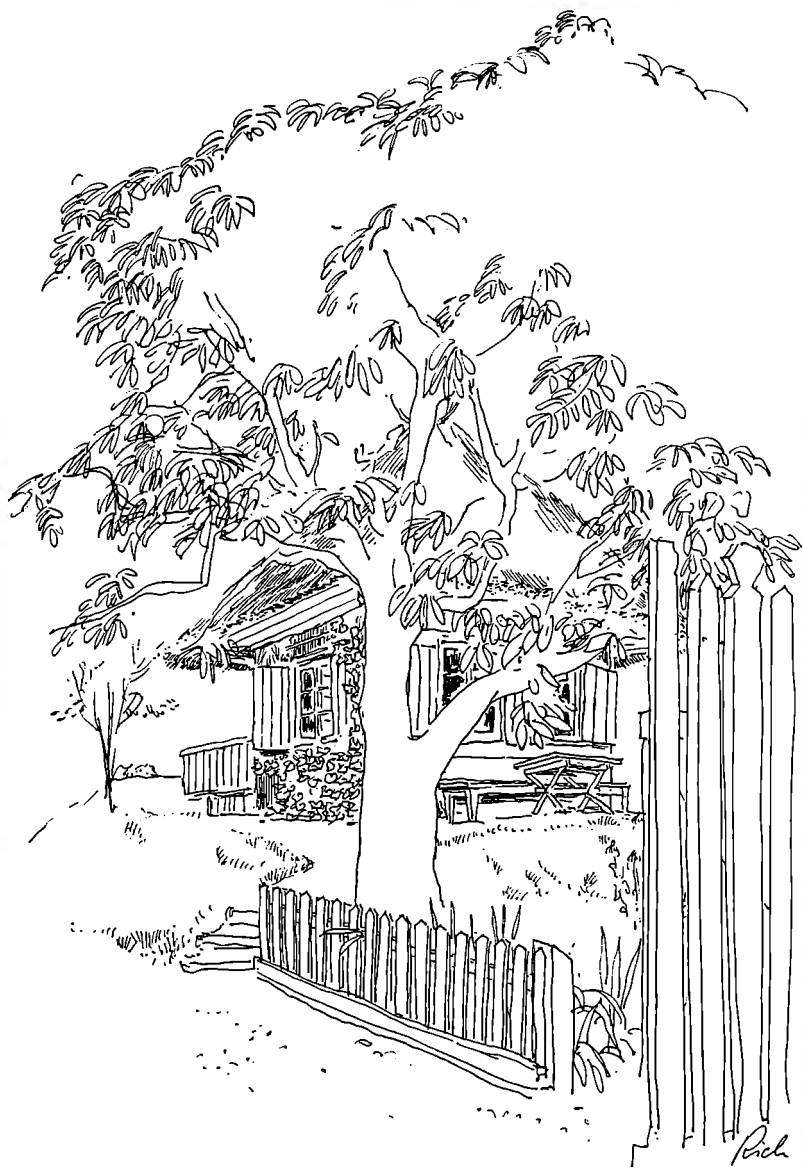
Havnen styredes af en komité, og for dens afbenyttelse måtte der betales et årligt bidrag til dens vedligeholdelse, men da dette kun dårligt forslog til andet end absolut nødvendige reparationer, blev der i 1906 rettet henvendelse til kommunen om at overtage den, men dette skete dog først i 1920.

Medens fiskerbådernes antal i dette århundrede stedse er gået tilbage, er lystsejlernes derimod stadig forøget, og i den gamle havn kneb det ofte at skaffe dem kajplads. Anlægget af den ny Kystvej i 30'erne kom derfor meget tilpas, da den nødvendiggjorde havnens forlægning, som fandt sted i 1936-38. Den ny havn er både større og smukkere end den gamle og i langt højere grad end denne

midtpunkt for et sundt og fornøjeligt friluftsliv, men den mangler dens intime hygge. Det er omegnens villabeboere og ikke de få fiskere, der er tilbage i Skovshoved, som sætter deres præg på den. Men for mere end 40 år siden var det anderledes, skrev forfatteren Jørgen Sandvad i en kronik i Politiken for godt et år siden, da stod nemlig endnu »i måneklare kolde oktoberaftner med stiv kuling fra øst en hel flåde af sildefiskere ud fra Skovshoved Havn. Det var fem-seks tons dæksbåde med smakkesejl, topsejl, fok og klyver, de fleste uden motor, men ret skarpe sejlere, om end våde, med et snævert rorgængerhul helt agterude, som de digreste af styrmændene udfyldte så godt, at de under alle forhold var tørre under bæltestedet«.

Dagligt liv

DE gamle skovsere var et selvbevidst folkefærd, der ikke uden modvilje optog fremmede i deres kreds. De talte deres eget sprog, og betragtede et ægteskab med en pige fra Dragør som en *mésaillance*, hvorimod det kunne gå an at gifte sig med en fra Tårnbæk. Da en endnu levende dame, der ikke er født i Skovshoved, blev gift med en skovser, talte hendes svigermoder således ikke til hende i to måneder, skønt de boede i samme hus. Sammen med dem boede også mandens bedstemoder, »Lille Johanne«, som hun kaldtes, der først døde omkring 1920, 93 år gammel. Hun var en meget betydelig kvinde, som alle i det lille fiskerleje så op til, og da hun havde en smuk sang-

stemme, blev der altid sendt bud efter hende ved dødsfald, for at hun kunne synge for den afdøde. I en ung alder var hun blevet enke, og hendes sorg over mandens død var så stor, at hun på grund af den lange vej til Gentoft Kirkegård ansøgte myndighederne om tilladelse til at begrave ham under stuegulvet. Så inderligt havde hun elsket sin mand, at engang han havde haft en bullen finger, der forvoldte ham store smerter, løb hun om natten på sine bare fødder ind til det nærmeste apotek, der dengang lå på Østergade, for at hente skorpionsolie, som kunne lindre hans smerte, og da hun på tilbagevejen mødte en mælkevogn, der tilbød at tage hende med, afslog hun det med den begrundelse, at det havde hun ikke tid til, for hun løb hurtigere.

Under den store koleraepidemi i 1853 hjalp hun uden tanke på egen risiko de syge, der af frygt for smitte var blevet lagt på trillebøre udenfor husene, gav dem vand, når de tørstede, og søgte på enhver måde at lette deres sidste timer. Selv blev hun også angrebet, men efter at være blevet rask genoptog hun uforknytt sin gerning som sygeplejerske, og da Skovshoved manglede tilstrækkelig lægehjælp, blev hendes indsats til gavn og velsignelse for mange.

Allerede i juni var de første tilfælde af kolera blevet konstateret i København, og i løbet af sommeren og efteråret hærgede den byen som en svøbe. Ifølge sundhedskommissionens bekendtgørelse ytrede den sig ved »hyppig, smerteløs Diarrhé, Brækning, stærk Tørst, indvendig Hede, den udaandede Luft, ligesom ogsaa Tungen og Huden

fornemmelig på Hænder og Fødder, iskold. Huden desuden sammenskrumpet, bleg eller blaalig, ofte bedækket med kold Sved, Øjnene indsunkne, omgivne af blaa Ringe, Stemmen hæs, Pulsen svag, næppe følelig, Vandladningen standset, smertefulde Kramper i Underlivet, i Arme og Ben, Sløvhed og Ligeegyldighed, dog uden Tab af Bevidsthed og ofte med Kraft til at gaa oppe, selv kort før Døden«.

I Skovshoved var den først angrebne en ung pige fra Tårbæk, der tjente hos en fisker, som havde ladet en familie fra Nyboder bo hos sig i sit hus. Hun blev syg den 24. juli og døde samme nat.

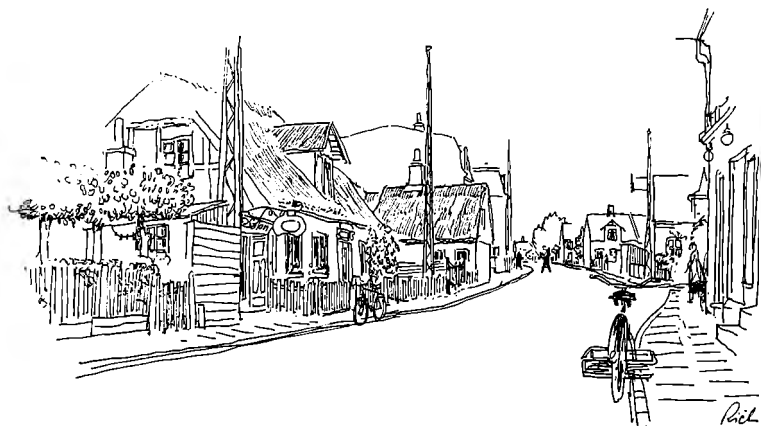
Sygdommen greb voldsomt om sig, og når Skovshoved trods sin friske beliggenhed havde det største antal dødsfald i Gentofte sogn – ialt 93 – skyldes det uden tvivl bebyggelsens tæthed, de elendige hygiejniske forhold, hvor strandkanten erstattede brugen af latriner – et endnu i mands minde ikke ukendt fænomen herude – de mange svin, der gik frit omkring og snagede i affaldet, da der intet hegn fandtes mellem husene, de døde, der ikke blev begravet med det samme, men som skik og brug bød blev stående et par dage i deres hjem, inden kisten af slægt og venner blev båret op ad Hulvejen, den nuværende Skovshovedvej, og sat på en vogn, der førte den til Gentofte Kirkegård, hvor begravelsen fandt sted.

Endnu i 1860'erne havde Skovshoved ingen fast læge, og da de nærmeste boede i Lyngby og Tårbæk, klarede skovserne sig med deres barber, Frey, som i et af de små stræder nord for hotellet ejede et hus, der stadig kan på-

vises. Sit kendskab til sygdommes behandling skal han bl. a. have erhvervet i krigen 1864, hvor han skal have gjort tjeneste som kirurg. Af gamle folk erindres han som en lille, gråhåret, venlig mand, der i alle henseender nød befolkningens tillid i en sådan grad, at den første sygekasse i Skovshoved, der stiftedes i 1867, uden videre accepterede hans attester.

Angsten for koleraens genopblussen sad længe både gamle og unge i blodet, og ældre folk mindes stadig med gru deres forældres og bedsteforældres beretninger om den. Livet i Skovshoved var i det hele taget ingen dans på roser. Beboernes eksistens afhang af fiskeriet. Slog det fejl, bankede nøden på døren i mange hjem. Piskede stormen sundet op til et frådende hav eller opstod der om vinteren voldsomme isskruninger, stod de huse, der lå i strandkanten, i fare for at blive ødelagt. Den 17. februar 1865 knuste vældige ismasser således det hus, der lå yderst på stranden. En del af indboet lykkedes det at redde, deriblandt et engelsk fajancestel, som ejeren, der i sin ungdom havde faret til søs, havde bragt med sig hjem. I et fad, der nu tilhører hans efterkommere, som beoer det hus, han opførte i stedet, er der et stort hul, som skal være fremkommet, da et isstykke ramte det.

Ledigang kendte skovserne ikke til. Mand og kone bidrog begge til hjemmets opretholdelse, og i en tidlig alder måtte børnene hjælpe til i huset og med at holde fiskeredskaberne i orden. Uanset vejret tilbragte mændene som oftest nætterne på havet, og en stor rolle spillede navnlig sildefiskeriet. »Ingen sild smagte bedre end den fra Skovs-

hoved,« sagde man, og når bådene kom ind om morgenen, stod ikke alene konerne og børnene parat til at modtage dem, men også svinene, der ventede på som deres part af nattens fangst at få de døde fisk, medens de levende fordeltes i de store rektangulære kurve, som konerne bar på ryggen støttet af en kort stok under armen. Den hørte så at sige med til deres dragt, som bestod af et græsgrønt vadmels-skørt med en rød bort fornedet, et blått bomuldsforklæde, et sort liv og et stivet, hvidt hovedklæde, hvorunder de i ældre tid havde en metalbroderet hue. Da havde de også »stunthoser«, fodløse strømper, og for at spare på fodtøjet bar de skoene i hånden. »Disse Fiskere«, siges det i en beretning fra det 18. århundrede, »sælge Fiskene ferske udi København, og af det Slags, som kan konservere sig levende udi Kurve, bære Kvindfolkene i Hobetal udi saadanne Machiner, paa deres Ryg bunden, til København, og naar de have solgt Fiskene, proviantere de sig med adskillig, som de pakke igen udi Kurven og bære hjem.« En ældre dame i Skovshoved har fortalt, at hun allerede begyndte »at gå med kurven«, da hun var

16 år, men det var dog ikke alle, der »sad ved Stranden«, for de fleste havde dengang deres bestemte familier i hovedstaden, hvor de havde aftale om levering af fisk en gang om ugen.

Oprindeligt gik de hver dag frem og tilbage til byen, men fra omkring midten af forrige århundrede lejede de en kapervogn, som kørte dem ind om morgenen og hjem om eftermiddagen. Skønt disse ofte var så fyldte, at de blev dygtig klemt på turen, svigtede deres gode humør dem ikke. Fra 1860 er bevaret en skildring af en sådan tur, der skyldes den jyske degn »Anders Tikjøb«, som fortæller, hvorledes han en morgen fulgtes med dem ind til København. »Paa en lille Time naaede vi Staden. Saa sammenstuede, som vi sadde, kunde det naturligvis ikke nytte at tænke paa at komme ud af Vognen, før vi holdt stille ved Gammel-Strand. Det gjorde godt at faa sig rørt lidt efter den Tour. Vi vare saa fladtrykte Allesammen, at vi maatte staae en Stund og pusle os for at komme i de gamle Folder igien.«

Når konerne havde udsolgt, gik de på indkøb. Indtil Skovshoved i 1850'erne fik sin egen købmandsforretning, var det især kolonialvarer, de bragte med sig hjem, men også andre ting købte de i København. »Lille Johanne«, der gerne ville være foregangskvinde, havde i byen set, hvorledes man dér brugte gardiner for vinduerne – en luksus, der var ukendt i de små fiskerhjem – og en dag modstod hun ikke fristelsen til selv at anskaffe sig nogle, og hendes hus blev derfor det første i Skovshoved, der fik gardiner. Da det ny emailerede køkkentøj kom i han-

delen, lod en anden skovserkone sig friste til at udskifte sit gamle kobbertøj, som hun læssede på en trillebør og kørte ned til vandet, hvor hun smed det ud!

Ved de store familiefester samledes slægt og venner, og en ældre dame har fortalt, hvorledes der til hendes bryllup var indbudt 22 gæster, et stort antal i forhold til pladsen i hendes barndomshjem, hvor det blev holdt, da dette var et af Skovshoveds ældste og mindste huse. Hendes mand anvendte det senere til garnhus!

Som andre steder på landet har der sikkert til de årlig tilbagevendende højtider været knyttet ganske bestemte traditioner, der nøje er blevet overholdt og videreført fra generation til generation. Fastelavn fejredes således bl. a. med store karnevaller og optog, og nytårsaften mødtes man på kroen, hvor kromanden gratis udskænkede så meget øl, gæsterne kunne drikke. For rigtig at kunne nyde det i store mængder fortælles det, at fiskerne i forvejen spiste sildelage, som gjorde dem særlig tørstige. Spøgen blev dog efterhånden kromanden for kostbar, og en skønne nytårsaften, da gæsterne indfandt sig, fik de ganske uventet at vide, at øllet ikke længere ville blive udskænket gratis. Selv om fiskerne velsagtens er blevet noget knotne, har kromanden nok alligevel haft god afsætning – især hvis de som sædvanlig havde spist sildelage.

Da de gamle skovsere satte en ære i at komme »anstændigt i jorden«, betragtedes det som ganske naturligt, at en så stor del af befolkningen som muligt deltog i begravelsen og i det efterfølgende måltid. Helt rørende er

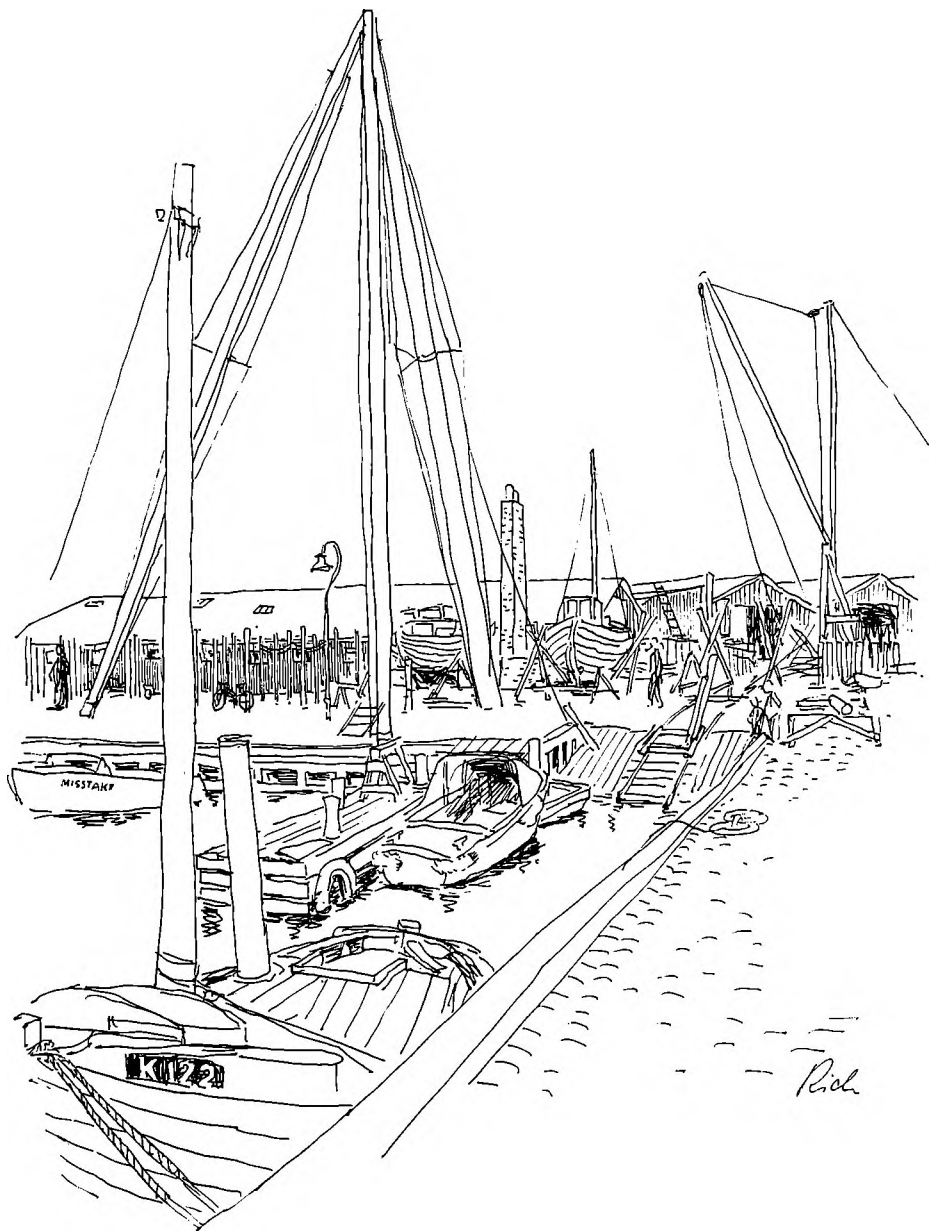
det at høre, hvorledes »Lille Johanne«s største ærgerrighed i de senere år var at blive den første i det lille fiskerleje, som blev begravet i en fin hvidlakeret kiste. Til hendes store sorg kom en anden hende imidlertid »i forkøbet«.

Overtro og myter

SÆDVANLIGVIS er søens folk overtroiske, og skovserne dannede ingen undtagelse. Enkelte tillagdes synske evner, andre mente, man kunne forvandle sig til varulve etc., og alle tog varsel af naturkræfternes spil og troede, at de stejle skrænter mod vest var beboet af troldfolk.

Blandt andet fortælles det om en fiskerfamilie, der boede på Skjelhøj ved siden af kroen, hvor der nu ligger en villa af dette navn, at konen, når der blev sagt: »Nu tog katten flæsket«, straks begav sig hjemmefra for at hjælpe troldene med at bøde garn. Og »Lille Johanne«, der boede lige over for på »Øen«, som denne del af Skovshoved blev kaldt, fordi den var adskilt fra det øvrige fiskerleje ved en grøft, mente, at når hun om aftenen hørte en uforklarlig støj udenfor, måtte det være troldfolket, som hentede vand hos hende i deres små spande. Når der var storm i vente, kunne man være sikker på, at bakkemanden, der holdt til i Søbakken lidt længere mod nord, bankede på ruden i det nærmeste fiskerhus og sagde: »I må ikke drage garn, tag bådene op, for nu kommer storm.«

Det berettes også, at en karl, som engang tjente i kroen, om natten forvandlede sig til en varulv og efterstræbte

de fiskerkoner, der ventede sig. For denne forbandelse blev han imidlertid løst, da en fisker genkendte ham som den, der havde plaget hans kone om natten. Ligeså uhyggelig er historien om den unge pige, der en nat kl. 12 stod og vaskede i sit køkken, da hun blev afbrudt af en strandvasker, som »smed sig ind over den øverste halvør, og vandet drev af ham«. Han bad hende bære sig til kirkegården, at han kunne blive begravet i kristenjord. Hun føjede ham og bar ham på nakken den lange vej til kirkegården i Gentofte. Undervejs fortalte han hende, at han skulle slås med kirkegrimen, men at han ville sejre i kampen, hvis hun ville lægge sig udenfor kirkegårdsdiget og tre gange sige højt: »Strandvaskeren vandt«. Det gjorde hun, »og da hørte hun et suk, for nu var kirkegrimen overvundet, og strandvaskeren kom i kristenjord«.

Andre overleveringer lyder lidt mere sandsynlige. Således kom engang en mand gående gennem Skovshoved, og pludselig forekom det ham, at han så nogle af sine bekendte bære en ligkiste ud af et hus. Næste dag gik datteren i dette hus hen til Øresundshøj, der dengang var en høj klint, for at hente rødsand til at strø på gulvet, da klinten skred sammen og begravede hende.

Fiskernes overbevisning om, at der i naturen måtte findes hemmelige kræfter, som var usynlige for det menneskelige øje, har kastet et skær af troværdighed over disse beretninger, som slægt efter slægt har videreført, når de efter endt dagværk samledes omkring det fælles bord for ved et enligt tællelys at reparere deres net og garn.

Landliggere i Skovshoved

ALLEREDE i slutningen af det 18. århundrede begyndte københavnerne så småt at ligge på landet i Skovshoved. Således erhvervede A. P. Bernstorff i 1770 tre tønder land i nærheden af kroen, hvor det var hans hensigt at bygge et lyststed efter tegning af den franske arkitekt N.-H. Jardin, der netop havde opført Bernstorff slot for hans onkel, udenrigsministeren Johan Ernst Bernstorff. Da denne imidlertid samme år styrtedes af Struensee, og da A. P. Bernstorff efter onklens død i 1772 arvede Bernstorff slot, mistede han interessen for sin grund, og i 1785 solgte han den til den københavnske storkøbmand, etatsråd Conrad Hauser, der i nærheden opførte et landsted, som han efter sin hustru kaldte »Karenhøj«. I selve Skovshoved by var det eneste store landsted derimod »Strand-slottet«, som politikeren, baron Blixen-Finecke i 1854 skænkede sin anden hustru, prinsesse Augusta af Hessen, i morgengave. De øvrige var ganske små og adskilte sig ikke synderligt fra fiskernes egne huse. De fleste var kun een etage høje med afvalmet stråtag, fem fag lange med en indgangsdør midt på facaden. Da de trods deres lidenhed betragtedes som udtryk for, at ejeren socialt og økonomisk indtog en ret fremtrædende stilling i samfundslivet, var sommerhuse af denne type derfor meget efterstræbte. Omkring midten af forrige århundrede, da det »hørte sig til« at ligge på landet om sommeren, boede de, der ikke havde råd til at anskaffe sig et, enten på kroen, der som følge af det stigende antal sommergæster under

arkitekterne Viggo Kleins og Andreas Thejlls ledelse ombyggedes til et elegant badehotel, eller de lejede sig ind hos fiskerne, der selv indrettede sig i udhuse, som de kunne bedst. Hvor primitivt mange københavnere boede i sammenligning med, hvad de var vant til om vinteren, giver et lille digt fra 1899 et begreb om, for selv om det er sarkastisk ment, er det sikkert i enkelte tilfælde ikke langt fra sandheden:

Der ligger fra Byen til Helsingør
saamangen Hytte ved Vandet,
dér dufter med Fisk, dér lufter med Tang,
dér ligger Grosse'ren paa Landet.

I tvende smaa Humre lever han højt
med Kone og otte Børen,
Svige:mor sover paa Køkkenets Bord
og Tjenestepigen paa Døren.

To Gange om Ugen de allerhøjest
en Time i Luften kommer,
men imedens det drypper fra Loftet ned,
de priser den danske Sommer.

Sådanne huse forekommer imidlertid ikke længere i Skovshoved, for som følge af de tekniske fremskridt er der i de sidste menneskealdre blevet gennemført en række moderniseringer, der boligmæssigt set har forbedret de gamle fiskerhuse betydeligt. Udviklingen er ganske vist gået langsomt, men uden tvivl er det også en meget væsentlig årsag til, at det lille fiskerleje har bevaret sit hyggelige præg, og at dets smalle stræder med de sammen-

byggede stråttækte huse i dag danner en enestående helhed af stor kulturhistorisk interesse. Det gælder vel navnlig den gruppe huse, der ligger nord for hotellet på Strandvejens vestside. Ved en kommende sanering bør de i hvert fald så vidt muligt skånes, for selv om det sikkert kun er ganske få af dem, der er mere end 100 år gamle, frembyder de en landsbyidyl så enestående og smuk, at der er al mulig grund til at værne om den.

De senere års store nedrivninger i København og forstæderne har belært os om faren ved alt for drastiske indgreb i en eksisterende bebyggelse, og det vil derfor være en virkelig fortjenstfuld gerning, der vil blive påskønnet langt ud i fremtiden, om der vil kunne vise sig nogen mulighed for at samarbejde planerne til Skovshoveds fornyelse med en bevaring – i hvert fald af en del – af det gamle fiskerleje, der uden tvivl er den sidste helstøbte landsby i Københavns omegn.